

Een altijd durend denkbeeld

Het geallieerde WO-1 oorlogskerkhof in Vlissingen

Leo van der Vliet

De Eerste Wereldoorlog is zeker niet ongemerkt aan Vlissingen voorbij gegaan. Zoals in andere steden in Nederland zorgden schaarste, distributie en economische achteruitgang voor problemen. Daartegenover stond dat het een goede tijd was voor de scheepswerf 'De Schelde', de belangrijkste werkgever, door de grote vraag naar scheepsruimte. Maar er was meer dan alleen economie. Als marinehaven lag de stad op een cruciale plek aan de Westerschelde waar de Nederlandse neutraliteit tegen schendingen vanuit het zuiden en het westen gewaarborgd moest worden. Het belang van de vaarweg naar het bezette Antwerpen maakte dat er steeds weer sprake was van militaire acties, of althans van geruchten daarover. Deze bijzondere positie maakte dat Vlissingen, met alle Zeeuwse eilanden, vanaf 22 januari 1916 in staat van beleg werd verklaard.¹

Ook de oorlog zelf was heel dichtbij. Het strijdtoneel rond de Duitse marine- en onderzeebootbasis van Zeebrugge lag letterlijk in het zicht, en soms ook in het gehoor. Op 10 augustus 1918 werd in de stad een uitvoering door het marinecabaret uit Nieuwendiep afgelast omdat men op dat moment vanaf de Vlissingse boulevard de beschieting van de Belgische kust zo mooi kon zien...² De zeevarende bevolking, van de veerdienst op Engeland, de vissers, de loodsen, moest dagelijks de gevaren van mijnen en torpedo's trotseren. En als die mijnen op de kust spoelden moesten ze, soms met groot gevaar, onschadelijk worden gemaakt. Voortdurend was er ook de dreiging van bombardementen zoals die welke 'bij vergissing' op Zierikzee, Sluis en Goes zijn uitgevoerd.³

Een aangespoelde zeemijn op het Vlissingse roeiershoofd

Op verschillende plaatsen in en rond de stad zijn nu nog sporen van de Eerste Wereldoorlog te vinden, van de restanten van het fort De Ruyter tot de fraaie collectie foto's van in Zeeland neergekomen oorlogsvliegtuigen die berust bij het gemeentearchief.⁴ Er zijn enkele gedenktekens. Het gaat dan niet alleen over Nederlanders die door de oorlog - bij scheepsrampen of door ongelukken met

¹ Zeeuws Vlaanderen, tussen de linkeroever van de Westerschelde en de Belgische grens, was al sinds 25 september 1914 in staat van beleg.

² Zie: P.H.Ritter jr., *De donkere poort* ('s Gravenhage 1931), deel 2, 377.

³ Vlissingen werd eenmaal gebombardeerd: op 11-02-1915 vielen twee (Britse) bommen. Er was lichte schade.

⁴ Zie: <http://www.vlissingen.nl/vlissingeninbeeld>

aangespoelde mijnen - zijn overleden.⁵ Ook de Belgische gemeenschap in Vlissingen werd getroffen. In het portaal van de rooms-katholieke Lieve Vrouwe kerk hangt een marmeren plaquette met daarop de namen van twaalf in de oorlog omgekomen Belgische loodsen. De loodsen maakten sinds jaar en dag een vast en vertrouwd onderdeel uit van de Vlissingse samenleving. De begeleidende tekst onderstreept dit: *‘Ter herinnering aan onze gesneuvelde Belgische-Vlissingsche makkers’*. Naast de plaquette verwijzen twee ramen in de kerk naar hun lot.⁶

Bijzonder is dat in de stad ook geallieerde strijders uit de Grote Oorlog worden herdacht. In Vlissingen is er - ook nu nog - een ‘echt’ geallieerd oorlogskerkhof uit ’14’18. Het is vergelijkbaar met de vele erevelden in Vlaanderen en Noord Frankrijk, inclusief monument, vorm gegeven en beheerd door de Commonwealth War Graves Commission (CWGC). Op het kerkhof liggen 34 Britten, drie Fransen en vier Belgen begraven. Als compleet oorlogskerkhof van de Eerste Wereldoorlog is het uniek in Nederland.

Herdenken om te strijden!

Het ontstaan van het geallieerde oorlogskerkhof in Vlissingen was geen Nederlands maar een Belgisch initiatief. Het kwam voort uit de groep Belgische vluchtelingen die gedurende de oorlog in de stad verbleef. Vlissingen was in 1914 een belangrijk reisdoel en tussenstation voor vluchtelingen - burgers en militairen - uit West Vlaanderen en Antwerpen. In het begin van de oorlog was het betrekkelijk makkelijk bereikbaar: met de tram richting Breskens en vandaar met de veerpont of vanaf Antwerpen per schip over de Schelde. In oktober 1914 werd de stad werkelijk overstroomd. Na de val van Antwerpen zochten 30.000 Belgen hier hun heil en de bevolking werd meer dan verdubbeld. Vele duizenden waren afhankelijk van de gemeente voor ondersteuning en huisvesting. Het onderwijs lag plat, want alle scholen waren nodig om hen te huisvesten. Daarnaast werd gebruik gemaakt van

⁵ Vlissingen kende ook een eigen marinemonument, ter nagedachtenis van vijf marinemensen die bij ketelontploffingen op de Gelderland en de torpedoboot G14 zijn omgekomen. Dit monument is verdwenen.

⁶ Curieus is dat de namen op de plaquette en die in de ramen niet helemaal overeenkomen.

verenigingsgebouwen, goederenloodsen, opslagplaatsen, kazematten, vrachtschepen, kortom alles waar maar wat ruimte te vinden was.⁷ Het grootste deel van de vluchtelingen trok later - onder al of niet zachte drang - verder, toen de Rijksoverheid de lokale faciliteiten voor behoeftige vluchtelingen afbouwde om hen in een aantal centrale kampen onder te brengen. Maar omdat Vlissingen vanouds een flinke groep Belgische inwoners kende bleef er, door bestaande familie- of vriendschapsbanden, toch een aanzienlijke kolonie Belgische burgers over.

Binnen die 'blijvende' Belgische kolonie in Vlissingen werd op 20 oktober 1915 de Belgische Vaderlandsche Bond 'Herdenken om te strijden' opgericht (ook wel de Herdenkingsbond genoemd).⁸ De bond had tot doel om het moreel onder de gevluchte Belgen op te beuren, en om steun en hulp te geven aan de eigen Belgische en de geallieerde inspanningen in de strijd voor *'het verdrukte en gemartelde vaderland'*.

Dat werd praktisch aangepakt. De morele herbewapening (of in de woorden van de drijvende kracht achter de Herdenkingsbond Willem Geurts: *'Door raad en daad, door stoffelijken en zedelijken steun en opbeuring de vaderlandsliefde in de harten van der terneergedrukte Belgen te doen opbloeien en hoog te houden'*) kreeg vorm door het houden van voordrachten *'die toehoorders voorlichten naar hooger zieleleven en ze de verloren idealen in nieuwer en schooner omhulsel terugschonk'*. Ook werd *'gezonde en frissche lectuur'* verspreid, in boekjes en brochures. De tweede doelstelling, steun aan de geallieerde medestrijders, kwam vooral tot uiting in de zorg voor gesneuvelden, door *'het vereeren onzer gesneuvelde broeders en het vereeuwigen hunner nagedachtenis'*.

De Herdenkingsbond sloeg behoorlijk goed aan onder de Belgen in Nederland. Met de hoofdzetel in Vlissingen meegerekend waren er in 1918 in totaal veertien afdelingen tot stand gekomen, met meer dan 4000 leden. De bond had een semi-officiële status: bij de oprichting in 1915 werd de toenmalige Belgische minister van oorlog, baron de Broqueville, erevoorzitter.

In Vlissingen heeft de bond zich vooral gemanifesteerd in haar streven om een passende begraafplaats voor gesneuvelde geallieerde strijders in te richten. De geallieerde doden waren in hoofdzaak Britse zeelui en vliegeniers. Op de Zeeuwse kusten spoelden slachtoffers aan van torpedoaanvallen door Duitse onderzeeboten op Britse oorlogsschepen, zoals de kruiser Hoque in september 1914 en de destroyers Tornado, Torrent en Surprise in de nacht van 22 op 23 december 1917. Ook tenminste één slachtoffer van de raid op Zeebrugge op 23 april 1918 werd hier gevonden. In een aantal gevallen kon de identiteit niet meer worden vastgesteld, slechts aan de resten van de kleding was te zien dat het om Britse marinemensen ging.

De vliegeniers kwamen om bij bombardementsvluchten op Brugge, Zeebrugge of Oostende. Om de Duitse afweer te ontgaan werd, zowel op de heen- als de terugreis, nogal eens 'per ongeluk' een route over het neutrale Nederlandse territorium gekozen. Als het dan mis ging - in luchtgevechten, door lucht doelgeschut, door motorstoring of oriëntatieproblemen - gebeurde dat vaak boven Zeeuws Vlaanderen.⁹ Een aantal vliegers kwam in zee terecht en spoelde later aan.

De bond begon haar actie in 1916. In dat jaar werden opnieuw lichamen van Britse militairen aan de kust bij Vlissingen gevonden, drie ditmaal. Zij werden door de gemeente op de gemeentelijke Nieuwe Begraafplaats (later Vredenhof genoemd)¹⁰ ter aarde besteld; de graven werden gemarkeerd met een eenvoudig houten kruis. Hoewel dit allemaal correct en respectvol verliep vond de Herdenkingsbond in de persoon van Geurts dat er meer moest worden gedaan voor *'degenen die voor België waren gevallen'* en dat het een plicht was om *'ter eere van die roemrijke dooden een altijddurend denkbeeld*

⁷ Voor meer informatie zie: *Verslag van het provinciaal comité tot hulpverlening aan vluchtelingen in Zeeland Augustus 1914 - Juli 1915* (Middelburg 1915).

⁸ Volgens goed gebruik had de bond ook een Franse naam: La Ligue Patriotique Belge Se Souvenir pour Combattre.

⁹ Voor meer informatie over de vliegbewegingen zie: Hans van Lith, *Plotseling een vreselijke knal* (Zaltbommel 2001).

¹⁰ Deze begraafplaats lag destijds buiten de stad, aan de noordwestzijde, tussen de Koudekerkseweg, President Roosveltlaan en Vredenhoflaan (huidige straatnamen).

op te richten'.¹¹ Hij stemde dit af met het bestuur van de Herdenkingsbond, met de consul van België, de heer Deroover, en met de consul van Groot-Brittanie, de heer Percy T. Jones¹². Zijn voorstel kreeg de nodige bijval en via de consuls ook goedkeuring en steun van de Belgische en Britse regering. Aan de gemeente Vlissingen werd gevraagd een stuk grond voor een kerkhof voor geallieerde militairen ter beschikking te stellen. De Herdenkingsbond verbond zich ertoe om op dat kerkhof een passend monument te plaatsen.

Plannen en discussies

Het gemeentebestuur reageerde positief. Burgemeester en wethouders waren bereid om een deel van de bestaande begraafplaats Vredenhof voor dit doel ter beschikking te stellen en het zodanig in te richten dat het een afzonderlijke, waardige herdenkingsplaats zou worden, waar ook het toegezegde monument goed tot zijn recht zou komen.

Dat deze door de Belgen beoogde begraafplaats eigenlijk zonder noemenswaardige problemen tot stand kwam - het zou alleen even duren - is enigszins verwonderlijk. In veel plaatsen in Nederland was men in de tweede helft van de oorlog de Belgische gasten en hun luimen en ideeën wel beu, maar Vlissingen lijkt daarop een uitzondering te zijn geweest.¹³

Het was ook best een genereus aanbod van de gemeente. Vredenhof begon als gemeentelijke begraafplaats vol te raken en er werd al nagedacht over het aanleggen van een nieuw kerkhof. Dit zou, met het bestemmen van een aanzienlijk deel van de nog beschikbare ruimte voor een geallieerd oorlogskerkhof, versneld gerealiseerd moeten worden. De meeste weerstand was er dan ook intern, bij de ambtelijke staf. In een brief aan B&W van 2 april 1918 adviseerde gemeentebouwmeester W.A. de Jong tegen de aanleg van het oorlogskerkhof op Vredenhof en het plaatsen van een kostbaar monument. Dit te meer omdat er naar zijn opvatting er toch bijna niemand naar toe zou komen: *'De diepst geslagen wonden worden bij ernstig denkende Hollanders door de macht der tijds geheeld en zijn bij de luchtige en vluchtige ideeën der Belgen al heel spoedig hersteld. Enkele families waarvoor de reiskosten geen bezwaar zijn zullen wellicht een paar malen op de begraafplaats komen zien en daarmee houdt alles op'*. Als alternatief stelde hij voor om het plan maar direct bij de locatie van de beoogde volgende 'nieuwe begraafplaats' (later Noorderbegraafplaats) aan de noordoostkant van de stad te realiseren. Vredenhof zou dan nog geruime tijd voor gewone begrafenissen gebruikt kunnen worden.

Het advies werd niet opgevolgd, maar het was wel aanleiding om eens goed na te denken hoe ervoor gezorgd kon worden dat het oorlogskerkhof, ook na de sluiting van de begraafplaats zelf en na de wettelijke termijn van instandhouding van tien jaren daaropvolgend, op een goede manier behouden, toegankelijk en in zekere zin aantrekkelijk zou kunnen blijven. Ambtelijk werd er druk gerekend, getekend en overlegd; plannen voor een optimale situering van het kerkhof werden gemaakt en weer veranderd. Uiteindelijk werd een van buitenaf goed bereikbare locatie gekozen. Op het militaire kerkhof zou er ruimte zijn voor 76 graven, met een centrale plaats voor het toegezegde monument.

Opvallend is, dat er in de beraadslagingen nergens openlijk een kwestie van gemaakt is of het inrichten van een specifiek *geallieerd* oorlogskerkhof, en in het bijzonder het plaatsen van een monument waarvan verwacht kon worden dat het op zijn minst allegorisch zou verwijzen naar België als

¹¹ De citaten op deze pagina zijn afkomstig uit de toespraak van Willem Geurts bij de officiële onthulling van het monument op het oorlogskerkhof op 29 augustus 1921, afgedrukt in de Vlissingse Courant. Willem Geurts behoorde officieel niet tot de 'Vlissingse kolonie': hij verbleef tijdens de oorlog in Middelburg.

¹² De landen hadden in Vlissingen eigen consulaten in verband met de veerdienst op Engeland, waar ook veel Belgische vluchtelingen gebruik van maakten.

¹³ In het boek 'Oorlogsgasten' memoreert Evelyn de Roodt dat in juni 1918 op een initiatief om naar Nederland overgekomen, verzwakte kinderen van Belgische militairen te laten aansterken, van alle aangeschreven gemeentebesturen alleen Vlissingen positief reageerde. Zie: *Oorlogsgasten*, 69.

slachtoffer van Duitse agressie, strookte met het zorgvuldige neutraliteitsbeleid dat door de Nederlandse overheden in het algemeen gevolgd werd.¹⁴

Intussen werden steeds meer geallieerde doden op de Zeeuwse kust aangetroffen. De Vlissingse Courant berichtte er over, zoals op 11 januari 1918 in de rubriek 'Stads- en Provincienieuws': *'Gisteren zijn onder de gemeente Westkapelle aangespoeld een tweetal lijken van Engelsche marinematrozen. Na schouwing door de gemeentegeneesheer zijn ze ter aarde besteld. De Engelsche consul werd met een en ander in kennis gesteld, aangezien in de kleding namen werden gevonden, aan de hand waarvan de identiteit der lijken vermoedelijk zal kunnen worden vastgesteld'*.

De volgende dag was het weer raak: *'Heden zijn hier 3 lijken aangespoeld van marineschepelingen, waarvan de nationaliteit niet is vastgesteld kunnen worden'*. Op maandag 14 januari werd het nieuws verder toegelicht: *'De drie Zaterdag aan het strand aangespoelde lijken verkeerden in verre staat van ontbinding. Al wezen de kleren wel uit dat men hier met lijken van Engelsche marineschepelingen te doen heeft, is het toch niet mogelijk gebleken de identiteit vast te stellen. De merken op de kleren zijn door het zeewater onleesbaar geworden en andere kenteekenen zijn niet te vinden'*. Er was ook nog sprake van een drijvend lijk op de rede van Vlissingen, maar de uitgezonden torpedoboot moest onverrichter zake terugkeren. En dit was niet alles wat er in die dagen gebeurde: *'Naar wij vernemen zijn ook op de kust van Zeeuwsch Vlaanderen lijken aangespoeld. Er is zeker alle reden om aan te nemen dat al deze lijken afkomstig zijn van de voor een paar weken gezonken Engelsche torpedobooten. Ook op het strand van Koudekerke zijn twee lijken aangespoeld. Morgenochtend zullen de hier aangespoelde lijken met militaire eer ter aarde worden besteld'*.

Het ter aarde bestellen ging deze maal gepaard met een behoorlijk grote ceremonie. Rondom de graven waren vele Nederlandse en geïnterneerde Belgische (!) militairen¹⁵ opgesteld. Aanwezig waren onder andere de garnizoenscommandant van Vlissingen, de Engelse consul, de Belgische consuls, een deputatie van de Belgische loodsensociëteit De Unie en natuurlijk een vertegenwoordiging van de Belgische Vaderlandsche Bond Herdenken om te strijden, die tevens de grootste krans legde.

Op 26 april 1918 werd het formele besluit van de gemeente Vlissingen tot het stichten van een geallieerd oorlogskerkhof genomen. De gemeenteraad stemde er gaarne mee in, zij leek het plan nog meer toegedaan dan B&W. In de voorbereiding en het overleg met de initiatiefnemers was er sprake van dat per graf het gebruikelijke grafrecht zou worden geheven, maar de raad amendeerde dit: het oorlogskerkhof werd hiervan vrijgesteld.

Met dit besluit was het oorlogskerkhof nog niet gerealiseerd. Hoewel er een begin gemaakt werd met de inrichting en - zelfs al voordat het besluit van de gemeente genomen was - met het overbrengen van slachtoffers van andere plaatsen in Zeeland duurde het nog geruime tijd alvorens tot de officiële openingsplechtigheid kon worden overgegaan. Er moesten, nadat de oorlog was beëindigd, nog de nodige punten op de I worden gezet over beheer en onderhoud van het kerkhof. Op hoog niveau waren tussen de geallieerde landen inmiddels algemene afspraken gemaakt over het beheer van kerkhoven waarop slachtoffers van verschillende nationaliteit rustten. In dat geval zou het land met de meeste slachtoffers de verantwoordelijkheid voor de begraafplaats op zich nemen. Dit betekende dat de gemeente Vlissingen te maken kreeg met de Britse Imperial War Graves Commission (IWGC).

Het duurde enkele jaren voor alles in kannen en kruiken was; een eindeloos formalistische, ambtelijke uitwisseling van details tussen partijen die het in wezen eens waren. De opzet was in beginsel

¹⁴ Ook Duitse slachtoffers, zowel zeelui als vliegers, zijn in Zeeland zijn aangespoeld. De Nederlandse autoriteiten handelden op dezelfde wijze als bij geallieerden. Als de staat van het lichaam vervoer toestond werden ook zij aanvankelijk op de lokale begraafplaatsen ter aarde besteld. Als het in een te vergaande staat van ontbinding was werd ter plekke een graf gedolven, op het strand of in de duinen.

Alle Duitse slachtoffers zijn van de begraafplaatsen uiteindelijk naar elders overgebracht. In een aantal gevallen is een stoffelijk overschot nog tijdens of na de oorlog gerepatriëerd. De overige bekende en onbekende slachtoffers werden later, na de Tweede Wereldoorlog, verzameld op het Eerste Wereldoorlog-deel van de centrale Duitse militaire begraafplaats in Ysselsteyn..

¹⁵ Het is niet duidelijk waar die vandaan kwamen. Mogelijk uit het strafdepot, een tuchtkamp voor geïnterneerde Belgische en Britse militairen, dat in Vlissingen gevestigd was?

eenvoudig: het terrein bleef eigendom van de gemeente Vlissingen, de hoofdbeheerder IWGC zou zorgdragen voor lay-out, beplanting en dergelijke. Elke natie zou zelf uniforme stenen oprichten en de gemeente Vlissingen zou, tegen een vast bedrag van f 100,- per jaar, het onderhoud van de graven en de beplanting uitvoeren. Dat er veel over details werd geneuzeld lag deels ook aan het Britse wantrouwen tegenover 'foreigners'. Zo had een medewerker van de IWGC bij geruchte vernomen dat het in Nederland gebruikelijk was bij onderhoudswerkzaamheden grafstenen met een staalborstel schoon te maken, terwijl dat natuurlijk alleen maar met een speciale zeep mocht gebeuren....

Het heen- en weer schrijven leidde er toe dat de IWGC pas in november 1921 de overdracht van alle verplichtingen officieel accepteerde en dat niet eerder dan in 1923 werd overgegaan tot het plaatsen van de 'standaard' permanente grafstenen.

Het monument

Dan was er nog het monument. Daarin toonde de Herdenkingsbond zich een betrouwbare partij. Toen na de oorlog veel van de Belgen weer naar huis waren teruggekeerd hadden de goede bedoelingen kunnen verdampen in de drukte van de thuiskomst, het opnieuw opbouwen van het land en het eigen leven. Maar dat was niet het geval. De taken die de bond zichzelf had opgelegd ten aanzien van het herdenken van gesneuvelde geallieerden werden overgedragen aan lokale subcomités, die jaarlijks (op Allerzielen) kransen legden op de graven. Geurts zelf hield zich - nu vanuit Antwerpen - bezig met het monument.

Op 11 november (!) 1920 antwoordde hij, op een toch wat ongerust verzoek om informatie van de Vlissingse secretaris van de herdenkingsbond Ch.A. Timmermans¹⁶ die door de gemeente benaderd was met de vraag hoe het er nu met het monument voorstond, dat alles in gang was. Hij moest wel toegeven dat dit nu meer van personen afhing dan van de Herdenkingsbond: *'Tot mijn grote spijt moet ik U melden dat tusschen de leden alhier geene om zo te zeggen betrekking nog bestaan. Alleen de Heer Consul Deroover, de vriend van Van Kerkhoven en ik houden zich bezig met het uitvoeren van het beloofde monument.'* Desalniettemin kon hij melden dat *'de commando van het praalgraf (is) gegeven'*. Dat het allemaal niet zo heel snel ging was niet ongebruikelijk; zoiets 'wenschte' nu eenmaal de nodige tijd. Ter illustratie memoreerde hij dat ene Meester Pieter Benoit was overleden in 1907, en dat pas afgelopen zondag (dus na 13 jaar!) zijn praalgraf was ingehuldigd!¹⁷ Maar zo lang zou het hier allemaal niet hoeven te duren. Geurts mikte op het begin van toekomstige zomer voor de plaatsing en hij zou een 'lichttekening' toezenden.

De commando was versterkt aan de Antwerpse beeldhouwer en schilder Arthur Pierre, die al verschillende grote grafmonumenten op de begraafplaats Schoonselhof in het Belgische Hoboken had vervaardigd.¹⁸ Die ging krachtig aan het werk. En al werd het niet helemaal het begin van de zomer, op 29 augustus 1921 kon het monument dan officieel onthuld worden.

De onthulling

De officiële ingebruikname van het geallieerde oorlogskerkhof met de onthulling van het monument was een grootse gebeurtenis, met duizenden bezoekers. Volgens de gegevens van de Vlissingse pascontrole kwamen 1525 Belgen per schip en daarnaast arriveerden enkele honderden met trein. Er was ook veel toestroom uit andere delen van Zeeland, vooral uit Middelburg. En natuurlijk was er veel

¹⁶ Timmermans was waarschijnlijk een van de Belgische loodsen die in Vlissingen woonden. In elk geval was zijn huisadres Spuistraat 65, een van de karakteristieke Jugendstil stadsvilla's (villa Ivonne) die speciaal voor Belgische loodsen zijn gebouwd.

¹⁷ Mogelijk doelde Geurts hier op de bekende Vlaamse musicus Peter Benoit. Deze overleed echter in 1901. Hij had in elk geval wel een imposant praalgraf, op het Kielkerkhof van Antwerpen. Het monument werd later overgebracht naar Schoonselhof.

¹⁸ Schoonselhof wordt ook wel het 'Père Lachaise' van Antwerpen genoemd. Hier rusten, vaak in monumentale praalgraven, veel Vlaamse kunstenaars en staatslieden. Ook Arthur Pierre zelf is daar begraven, zij het in een zeer eenvoudig graf.

belangstelling uit Vlissingen zelf, van de Belgen die er woonden, van plaatselijke organisaties en verenigingen en van gewone burgers. Inwoners van de stad was gevraagd de vlag uit te hangen en duizenden stonden langs de kant van de weg.

Om de zaak ordelijk te laten verlopen werden er twee stoeten gevormd die zich naar de begraafplaats zouden begeven, een Nederlandse en een Belgische. Ze zouden op het zelfde tijdstip, om half twee 's middags, vertrekken, maar vanaf een ander punt zodat ze op elkaar zouden aansluiten, de Belgen voorop. Een lichte teleurstelling was dat van de vele verwachte Belgische muziekcorsen er slechts één acte de presence gaf. Maar in de praktijk had dat ook wel zijn goede kanten. Het terrein van de begraafplaats waar de plechtigheden plaatsvonden was maar klein, er was bij de onthulling alleen plaats voor de betrokken hoogwaardigheidsbekleders. De bezoekers zouden er na officiële ingebruikname over defileren. Met vele corsen in de stoet, die elk dan één of meer passende stukken ten gehore zou willen brengen, zou dat tot grote stagnatie geleid hebben...

Nederlandse loodsen in de stoet op weg naar Vredenhof.

Het was gelukkig goed weer. Hoewel het 's morgens 'een dreigend karakter' aannam klaarde het later op en heeft het tenslotte 'krachtig medegewerkt' om één en ander te doen slagen'. De vele belangstellenden die met de stoet waren meegekomen, waaronder ook familieleden van de omgekomen Belgische militairen, moesten wachten op een voetbalterrein naast de begraafplaats op het sein dat zij konden opmarcheren voor het defilé. Hun wachten werd veraangenaamd doordat het bestuur van de Voetbalbond ervoor had gezorgd dat op het terrein verschillende verversingen verkrijgbaar waren.

De plechtigheden, met kransen en vaandels

Bij de onthulling van het monument werden de onvermijdelijke bloemrijke toespraken gehouden door de Vlissingse burgemeester Van Woelderen, vertegenwoordigers van de Herdenkingsbond en van de betrokken landen.¹⁹ Aanwezig waren officiële afgevaardigden van België, Frankrijk en Engeland en consuls van verschillende landen, militaire attachés, leden van het Provinciaal Vluchtelingencomité, de plaatselijke comités van de Herdenkingsbond van Vlissingen en Middelburg, de militaire commandant van Zeeland en militairen van het garnizoen Vlissingen. Zij werden omringd door de vaandeldragers van alle aanwezige organisaties. Een vliegtuig cirkelende rond om de plechtigheid luister bij te zetten.

Er werden vele kransen bij het monument gelegd, onder andere door de Belgische en Nederlandse loodsen en door militairen van het garnizoen Vlissingen (officieren en onderofficieren apart), leerlingen van de rooms-katholieke scholen en de RK Turnvereniging Sparta.

Na afloop van de plechtigheid en het defilé, zo meldde de Vlissingse Courant, hielden op de terugweg naar de stad de Vlissingse muziekgezelschappen Sint Cecilia, Ons Genoegen en de Postfanfare er een opgewekte stemming in. Rond vijf uur scheepten de Belgische bezoekers zich weer in op weg naar huis. In de dagen daarna ontving het Vlissingse gemeentebestuur verscheidene bedankbrieven van Belgische nabestaanden, over de wijze waarop hun gestorven familieleden waren geëerd.

Het monument: een diepere betekenis

Wat was het voor een monument, dat zo veel bezoekers had getrokken? Dit ‘grootsch’ monument, zoals het nu nog in volle glorie te bezichtigen is, doet op het eerste gezicht het meest denken aan een piëta, een zittende vrouwenfiguur met een dode man op haar schoot.

¹⁹ Naar aanleiding van bericht in de NRC van 13 juli 1921 waarin de plechtigheid werd aangekondigd informeerde (rijkelijk laat, op 23 november) de Afdeling Diplomatieke Zaken van het Ministerie van Buitenlandse zaken bij de burgemeester van Vlissingen ‘wat u omtrent de aangekondigde plechtigheid bekend mocht zijn’. Onrust over aanpak van internationale aangelegenheden door amateurs?

Het is geplaatst op een groot vierkant, naar boven enigszins taps toelopend voetstuk met vanonder een uitspringende dorpel. Aan de voorzijde van het voetstuk is een forse crucifix aangebracht, met links en rechts daarvan de tekst:

DECORUM EST † PRO PATRIA MORI.²⁰

De achterzijde van het voetstuk heeft de tekst:

De Belgische Vaderlandsche Bond
Herdenken om te Strijden
Aan de verbondene Strijders

— • —

La Ligue Patriotique Belge
Se Souvenir pour Combattre
aux Combattants
1914 – 1918

²⁰ Dit is een deel van de bekende en vooral in het Britse rijk aan het begin van de Eerste Wereldoorlog veel geciteerde dichtregel van de Romeinse dichter Horatio: '*Dulce et decorum est pro patria mori*'. Het 'dulce' was voor de opdrachtgevers kennelijk toch wat te veel van het goede. Opvallend is dat toen het monument werd vervaardigd Wilfred Owen's aangrijpende gedicht '*Dulce et decorum est*' verschenen en bekend was. In dit gedicht wordt de regel afgedaan als '*The old lie*'.

Zoals bij elke zinnebeeldige voorstelling kunnen er verschillende betekenissen aan het monument gegeven worden. Voor de hand ligt een directe verwijzing naar Maria met Christus, die zijn leven offerde als verlosser. Maar de heer Timmermans, van de Vlissingse afdeling van de Herdenkingsbond, zag dat iets anders. Volgens de Vlissingse Courant gaf hij, in zijn toespraak bij de inhuldiging van het monument er de volgende, zeer uitvoerige duiding aan:

‘Wij staan hier allen als toeschouwers te kijken naar de apotheose van de wreeden oorlog welke ons symbolisch daarstelt: De doodstrijd van een stervende soldaat.

Het doorschoten lichaam dat enkele uren van tevoren nog van jeugdige levenskracht blaakte ligt mat en hulpeloos, een menselijk wrak gelijk. Geen mens kan hier nog baten, geen dokter is bij machte het snel vlietende leven tegen te houden. Alleen een tedere arm, alleen het zoete geluid van een vertroostende vrouwenstem kan de pijn van het opengerukte vleesch, waarvan het krampachtige zenuwtrekken en het machteloze kreunen getuigen, enigszins verzachten.

Eenmaal nog hebben de krachteloze lippen het woordje “moeder” gelispeld met het schrijnende besef dat deze het niet horen kon en niet wist hoe haar zoon hier op het eenzaam slagveld te sterven lag en dan, dan is het zieltoegend leven heengevloten en het einde van al het menselijk leed: de onverbiddelijke maar zoete dood gevolgd.

Geen harde trekken vertoonen zich meer op het gelaat, alle hartstochten zijn er uit geweken, alle driften hebben uitgewoed, geen mensenhaat, geen moordlust, geen opzweepende razernij, neen lieflijke kalmte en zacht-stille vrede liggen erop uitgespreid. In zijn laatsten doodstrijd heeft de lijdende soldaat zijn menselijkheid terug gevonden.

Zo spreekt het kunstig stuk tot ons zijn taal van vrede en broedermin. Het toont ons in een aaneenschakeling van die vijftienhonderd zestig dagen der rampzaligheid en deugdvergruizing de miljoenen mensenlevens , welke geofferd zijn aan mensenhaat en rassenstrijd (!) in den afschuwelijksten aller oorlogen.’

Het ‘*kunstig stuk*’ en Timmermans mochten dan voor zichzelf spreken, de verslaggever van de Middelburgsche Courant die bij de plechtigheid aanwezig was interpreteerde het beeld toch weer op een andere manier. Volgens deze was het de ‘Zeeuwse maagd’ die de stervende soldaat opving. Verschillende details waren hem opgevallen, en dat leidde tot de (impliciete) conclusie dat het bij de stervende soldaat om een Belgische strijder ging:

‘Het hoofd van den stervende heeft een verbonden schedel, en het gelaat getuigt van vlijmende smart, maar ook van berusting en hoop. Uit den linkerarm schijnt het leven reeds geweken en de half gesloten vuist hangt slap neer en wordt door een teedere hand van de maagd ondersteund. Daarentegen schijnt de rechterarm nog vol kracht en omvat de vuist het geweldige slagzwaard omkneld als een voorstelling van wat een voor zijn vrijheid kampende kleine natie vermag.’

De slachtoffers

De meeste slachtoffers die op de geallieerde oorlogskerkhof rusten aan de voet van het monument zijn op de Zeeuwse kusten aangespoeld, van Cadzand in het zuiden, in Zeeuws Vlaanderen, tot Renesse in noorden, op Schouwen-Duiveland. Sommigen werden ook dieper de Zeeuwse zeegaten in aangetroffen, bij Nieuwdorp, Wissenkerke, Looperskapelle. In eerste instantie werden slachtoffers begraven in de plaats waar ze gevonden werden. Pas later, nadat het besluit was gevallen om één geallieerde begraafplaats voor Zeeland te stichten, werden ze naar Vlissingen vervoerd. Dat was vanaf het begin, van het moment dat de Herdenkingsbond het stichten van een oorlogskerkhof ter sprake bracht, de bedoeling: hier zouden alle geallieerden gesneuvelden uit heel Zeeland worden samengebracht. Vooruitlopend op het formele besluit van de gemeente werd daar al mee begonnen in januari 1918, toen slachtoffers vanuit Westkapelle in Vlissingen werden herbegraven. Ook twee geïnterneerde Belgische militairen die in oktober 1914 in Middelburg waren overleden en daar ter aarde waren besteld werden in Vlissingen bijgezet. Na het einde van de oorlog gebeurde het overbrengen meer systematisch. Op 11 april 1919 vermeldde de Vlissingse Courant: *‘Een aanvang is gemaakt met het opraven van geallieerde strijders, welke gedurende den oorlog in deze provincie*

waren ter aarde besteld, om overgebracht te worden naar de speciale begraafplaats der geallieerden op het kerkhof alhier, teneinde aldaar te worden bijgezet. Gisterenmorgen vond zulk een bijzetting plaats van 9 lijken van Engelsche strijders, opgegraven te Westkapelle en geschiede deze bijzetting in alle stilte zonder verdere plechtigheid, in tegenwoordigheid van den heer Jones, Britsch consul en den commissaris van politie alhier. Zoodra de bijzetting van allen heeft plaats gevonden, zal een aanvang worden gemaakt met de oprichting van een grootsch monument.'

Voor zover kan worden nagegaan zijn inderdaad alle 'Zeeuwse' geallieerde slachtoffers naar Vlissingen overgebracht, op twee na. Op de begraafplaats van Kamperland, op Noord-Beveland, bevindt zich het graf van W.G. Whitfield, 2^e koksmat van de Britse *destroyer* Eden die op 17 juni 1916 in het Kanaal verging. In Zonnemaire rust er op de begraafplaats aldaar, in een officieel CWGC-graf, een onbekende '*sailor of the great war*' van de Royal Navy. Dit is waarschijnlijk de zeeman die, volgens de Zierikzeesche Nieuwsbode van 18 maart 1918, bij de Borrenbroodpolder was aangespoeld. Het lichaam was in verre staat van ontbinding en kon slechts als Engelse matroos geïdentificeerd worden aan de hand van het geld dat hij bij zich had en een brief, vermoedelijk een waslijst. Waarom voor deze twee een uitzondering is gemaakt is niet bekend.

Op het moment van de officiële ingebruikname van het oorlogskerkhof, bij de inhuldiging van het monument, lagen er 38 militairen begraven:

- 29 Britten (waarvan 5 niet geïdentificeerd)
- 5 Belgen
- 4 Fransen.

In de jaren daarna zijn er nog enkele veranderingen geweest. De graven van vier militairen van de eerste lijst uit 1921 zijn niet langer op de begraafplaats aanwezig (twee Britten, één Belg en één Fransman). Mogelijk is hun stoffelijk overschot op verzoek van de familie of om andere redenen gerepatriëerd. Daartegenover zijn er zeven graven van Britse militairen toegevoegd. Het gaat om drie waarvan de identiteit bekend is en vier die niet konden worden geïdentificeerd. Het totaal van de graven kwam hiermee op 41. Deze situatie was in elk geval in 1951 bereikt, maar waarschijnlijk al in de loop van de jaren '20, en is sindsdien zo gebleven.

Overzicht van het oorlogskerkhof in 2008

Het merendeel van de Britten was zeeman (27), waaronder alle onbekenden. Drie van hen waren marinier (Royal Marine Light Infantry). Eén, J.E. Baxter, diende bij de Royal Navy Reserve. Hij is degene van wie bekend is dat hij met de *motorlaunch* ML 424 bij de raid op Zeebrugge ten onder ging. Zes Britse slachtoffers waren vlieger, vijf van de Royal Air Force en één van de Royal Navy Air Service. Op het graf van de laatste, E.J.K. Buckley, staat 'Dunkirk' vermeld. De plaats van een noodlottig afgelopen luchtgevecht?

Er ligt op het kerkhof ook een Britse soldaat begraven, J. Walker van het Bedfordshire Regiment.

Op de voorgrond (beschaduwd) het graf van de enige Britse soldaat

Zoals wel meer voorkwam in de Eerste Wereldoorlog diende één van de Britse slachtoffers onder een andere naam. Stoker 1e klasse van HMS Surprise H.A. Francis (de naam waaronder hij begraven is) heette in werkelijkheid Stephen Arthur Grey.²¹

Twee van de Belgen die in Vlissingen begraven liggen, A.T. Deldime en A. Francois, zijn geïnterneerde militairen die al aan het begin van de oorlog, in oktober 1914, in Middelburg zijn overleden. De andere twee Belgen, J. Klaeys en A. Smet, behorende tot de artillerie, zijn pas aan het einde van de oorlog overleden, in oktober en november 1918.²² De omstandigheden van hun dood zijn niet bekend; vermoedelijk gaat het hier ook om geïnterneerden. De Belgische graven zijn voorzien van een schildje met de Belgische driekleur (met kruisje) en het opschrift 'Koninkrijk België'.

²¹ Meer gegevens over de Britse militairen zijn te vinden op de website van de Commonwealth War Graves Commission, <http://www.cwgc.org/> onder 'cemeteries' en 'Flushing'. Het vergt wel enig zoekwerk, omdat slachtoffers uit de Eerste en de Tweede Wereldoorlog er door elkaar zijn vermeld.

²² De spelling van namen is een onzekere factor. 'Klaeys' is daar een voorbeeld van. In een lijst bij een van de krantenartikelen ter gelegenheid van de officiële ingebruikname van het oorlogskerkhof heet hij Klays. Zijn broer had gehoord van de plechtigheid en stuurde een brief aan de gemeente Vlissingen voor informatie over het juiste tijdstip. Zijn naam was Emile Claeys - Boelaert...

De graven van de twee in 1914 in Middelburg overleden Belgen

De drie Fransen op het kerkhof R. Duploux, J.B. Hilbron en G. Pattou zijn eind 1918 - begin 1919 gestorven. Het waren krijgsgevangen infanteristen, die na de wapenstilstand vanuit Duitsland gerepatriëerd werden. Een deel van de Franse krijgsgevangenen werd via Vlissingen vervoerd, waar ze werden ingescheept in Franse en Nederlandse schepen om naar Duinkerken te worden overgevoerd. Tijdens hun verblijf in Duitsland waren ze getroffen door de gevolgen van de economische blokkade door de geallieerden. Waar voor de Duitsers zelf de nood hoog was, was er niet veel animo om Franse 'mededaders' te sparen. Ze waren er in het algemeen slecht aan toe, ernstig verzwakt, en sommigen overleefden de reis niet. Als dat in Nederland gebeurde werden zij hier ook begraven. Volgens de Franse militaire administratie zijn de in Vlissingen rustende Fransen alle drie in de stad zelf overleden ('*décédé en captivité*' in '*Flessingue (Belgique)*'!).²³

De Franse graven zijn getooid met een schildje met de Franse driekleur, althans twee ervan. Op het graf van Hilbron is om onbekende redenen een Belgisch schildje aangebracht.²⁴

Een nieuw leven voor het oorlogskerkhof

In 1979 ontving het gemeentebestuur van Vlissingen een verzoek van de Nederlandse Oorlogsgraven Stichting om de drie Fransen militairen die begraven waren op het geallieerde oorlogskerkhof 1914 - 1918 over te mogen brengen naar het Franse Militaire Ereveld in Kapelle, op het Zeeuwse eiland Zuid Beveland.²⁵ Het verzoek was het gevolg van een vergevorderd plan van de CWGC²⁶ om de stoffelijke

²³ Voor de originele fiches zie: <http://www.memoiredeshommes.sga.defense.gouv.fr/>

²⁴ Hilbron (volgens de Franse administratie Jean Baptiste François Marie Hilpron) was niet in de buurt van de Belgische grens geboren, waardoor dit misverstand verklaard zou kunnen worden. Hij kwam uit Dol in Bretagne.

²⁵ Dit is de plek waar Franse slachtoffers uit het begin van de Tweede Wereldoorlog rusten, voornamelijk van de strijd tussen Franse en Duitse eenheden die doorging toen bij de Nederlandse capitulatie van 14 mei 1940 een uitzondering werd gemaakt voor Zeeland. Later kreeg deze begraafplaats een centrale functie en werden ook elders in Nederland gesneuvelde Franse en koloniale militairen naar hier overgebracht

²⁶ De rechtstreekse opvolger en voortzetting van de IWGC. Door de veranderde verhoudingen in het Britse rijk was de I (Imperial) inmiddels vervangen door de C (Commonwealth).

resten van de op Vredenhof begraven Britse militairen naar elders, naar een van de grotere Engelse erevelden in België, te verplaatsen. In dat geval zou er in Vlissingen geen sprake meer zijn van een echt geallieerd oorlogskerkhof uit de Eerste Wereldoorlog. De gedachte van de Stichting was dat dan voor de Franse militairen eenzelfde oplossing als voor Britten gekozen zou moeten worden.

Dat de CWGC eind jaren '70 'haar' oorlogskerkhof wilde opheffen kwam doordat de situatie van de begraafplaats Vredenhof in de 60 jaar die verlopen waren sinds het inrichten van het geallieerde kerkhof nogal veranderd was. Dat was wel langzaam gegaan. Als gemeentelijke begraafplaats was Vredenhof op 1 januari 1924 gesloten, met uitzondering van het Joodse gedeelte waar nog voldoende ruimte beschikbaar was.²⁷ Wettelijk was de gemeente gebonden om de situatie daarna tien jaar te handhaven. In de praktijk bleef de begraafplaats veel langer in stand en ook toegankelijk voor bezoek en herdenkingen.

In de Tweede Wereldoorlog, in 1944, had Vredenhof erg te lijden onder de inundatie van Walcheren, waarbij grafmonumenten omvielen werden en de beplanting door het zoute water voor een groot deel vernietigd werd.

Vredenhof na de inundatie van Walcheren in 1944

Na die oorlog werd de begraafplaats min of meer in de oorspronkelijke staat hersteld. In de periode van wederopbouw kreeg het algemene deel van het kerkhof echter steeds meer een het karakter van een park en verdwenen gaandeweg de grafmonumenten. Uiteindelijk werd besloten op het grootste deel van het terrein van Vredenhof een kantoor en een depot van gemeentewerken te huisvesten. Daarnaast kwam er een plantsoen en een klein woonwagenkamp.²⁸ Dit plan betekende dat het oorlogskerkhof 'buiten kantooruren', in het bijzonder in het weekend, niet langer toegankelijk zou zijn voor eventuele nabestaanden of belangstellenden. Voor de CWGC was dat niet aanvaardbaar, vandaar

²⁷ Deze joodse begraafplaats bestaat nog steeds, inclusief de mogelijkheid tot begraven. Na de Tweede Wereldoorlog is er echter geen sprake meer van een echte joodse gemeenschap in Vlissingen. Tot voor kort dateerde de laatste begravenis van 1933. Sinds 2004 is de begraafplaats opgeknapt en weer in gebruik genomen. In 2012 is deze door de gemeente overgedragen aan de Joodse Gemeente Zeeland.

²⁸ Ondanks de veranderingen resteert nog een tiental grafmonumenten op het terrein, zij het nu omringd door opgeslagen bloembakken en lantarenpalen...

de overweging om te vertrekken en - aansluitend - van het plan om ook de Franse slachtoffers naar een centrale begraafplaats over te brengen.

Opvallend genoeg kwam ditmaal van binnen de gemeente Vlissingen zelf tegenspel. In een lijvige nota schetste de directeur gemeentewerken de situatie als volgt. Als de Engelse oorlogsslachtoffers naar elders zouden worden overgebracht en vervolgens ook de Fransen naar Kapelle, zouden misschien alleen enkele Belgische graven overblijven, plus een ontluisterd monument. Dat monument was eigendom van Vlissingen - het was immers bij de ceremonie in 1921 door de schenkers van de Herdenkingsbond aan de gemeente overgedragen - en het zou voor de stad dan wel een erg droevig symbool worden van de inspanningen die destijds getroost waren om de geallieerde gesneuvelden een waardige laatste rustplaats te geven. Een veel beter alternatief zou zijn om het gehele oorlogskerkhof, dus alle graven en het monument, te verplaatsen naar de grote, nieuwe gemeentelijke Noorder-begraafplaats.²⁹

Opnieuw brak een fase van overleg, plannen en rekenen aan. De opzet bleek heel haalbaar en de kosten voor de gemeente waren beperkt. De verplaatsing van de graven zou worden verzorgd door de CWGC en de verplaatsing van het monument zou gebeuren ten laste van de Belgische oorlogsgravenstichting. Voor de gemeente resteerde dan nog een post van f 1650,- voor het afwerken van het terrein en het beplanten van de graven. Even dreigde - net als in 1918 - nog een bestaande regeling over grafrechten roet in het eten te gooien, wat de kosten voor de betrokken organisaties met tienduizenden guldens zou doen toenemen. Gelukkig werd ook nu een uitweg gevonden, ditmaal door vast te stellen dat een dergelijke overbrenging niet onder het begrip 'begrafenis' gevat hoefde te worden.

Nadat verschillende varianten bekeken waren werd gekozen voor een locatie aansluitend op het Rooms-katholieke deel van de Noorderbegraafplaats. Het enig mogelijke obstakel was nog dat de plaatselijke pastoor zijn toestemming moest geven. Maar deze had geen bezwaar; logisch gezien de wijze waarop na de Eerste Wereldoorlog rooms-katholiek Vlissingen het oorlogskerkhof omarmd en onder kransen bedolven had. Op 23 april 1981 werd officieel besloten tot de verplaatsing.

Hiermee kreeg het Eerste Wereldoorlogkerkhof een nieuwe eigen plek. Deze ligt geheel los en op afstand van de (ook door de CWGC beheerde) geallieerde oorlogsgraven uit de Tweede Wereldoorlog, en van Nederlandse monumenten die ook op de Noorderbegraafplaats aanwezig zijn. De verplaatsing is gerealiseerd op een manier alsof het oorspronkelijke ereveld is behouden, door het als geheel op te pakken en het voorzichtig elders neer te leggen. Ondanks de breuk die dit ontegenzeggelijk met zich meebracht is de overheersende indruk toch die van continuïteit: hetzelfde kerkhof, alleen nu ergens anders.

Een altijddurend denkbeeld...

Hoewel inmiddels de Noorderbegraafplaats om het 'nieuwe' oorlogskerkhof heen is gegroeid heeft het ook nu, door de wijze waarop het is aangelegd, omgeven door strakke hagen, nog steeds het karakter van een eigen, afzonderlijke gedenkplaats. Het is keurig onderhouden en het monument is haast pijnlijk wit. Weliswaar raast aan de achterzijde van het monument het verkeer langs en is er uitzicht op een tankstation en een speelparadijs, maar dat verschilt niet van andere oorlogskerkhoven uit de Eerste Wereldoorlog in België en Frankrijk waaromheen de vooruitgang haar claims heeft gelegd. In alle drukte is het nog steeds een verstilde plek, zichtbaar, maar nauwelijks herkend. In elk geval is de belofte om *'ter eere van die roemrijke dooden een altijddurend denkbeeld op te richten'* er tot nu toe waardig ingelost.

²⁹ De Noorderbegraafplaats ligt aan het oostelijk einde van de President Rooseveltlaan en langs de Industrieweg. Het is dezelfde begraafplaats waar volgens het advies van de gemeentebouwmeester uit 1918 het oorlogskerkhof ingericht had moeten worden!

Tekst: 2008 / 2016

Bronnen:

Gemeentearchief Vlissingen:

- nr. 261 / dossier medische politie / graven der geallieerde militairen 1918-1925, rubriek 20 b 3
- nr. 262 / dossier medische politie / grafmonumenten 1915 - 1935, rubriek 20 b 4
- nr. 1.776.1 / dossier begraafplaatsen - overbrenging oorlogsgraven 1914 - 1918

- Vlissingsche Courant
- Middelburgsche Courant

Foto's:

1, 4, 9: Collectie Gemeentearchief Vlissingen 'Vlissingen in beeld'

3: Ch.L. Dert, Vlissingen

2 (2006), 5, 6, 7, 8, 10 (2008): Leo van der Vliet